

1... ו"אלא שבהתאם לאופי הימים — יש ותחור" שתי-היסוד מקבלת צביון של אימה, או צביון של חרדה, וכימים של שקט יחסי בארץ — צביון של דאגה, שם המיועד להבליט את ההיבט החביב רתי של קריהעריכה של הספר אשר לפנינו. הנהיכיכין, קשה לעמוד על מעלותיה של שירה זו בלי לעמוד על מגרעותיה, בעוד אשר שתיהן מעוררות את הצורך לחשוף את מקור רותיהן האפשריים. שהרי מבחינת השלמות הצורנית בלבד, ייתכן כי יש להעדיף את שיריו הקצרים, ה"נקיים" וחסרי הפרובלמטיקה הישירה והמודגשת של המשורר, כדוגמת השירים "ובדרך רגילה", "קרקעית הגשם" ו"דאגה" — על חשבון השירים הארוכים ובעלי המגמה האידיאית. ואולם, רק צירוף-היחד של כל מרכיבי שירה זו, על הישגיה ועל פגמיה ההכרחיים והבלתי הכרחיים, תוך ראיית כיווני התמודדותה עם עצמה ועם סביבתה — רק מעשה-צירוף כעין זה יש בו כדי לשרטט תמונה נאותה של דמות המשורר כפי שהיא עולה מתוך שירתו, דמות הקשורה למרחבי עבר והווה, הטבועה בחותם של אותנטיות אנושית חזקה.

משה בן-שאול

על חמישה קבצים בספריה הקטנה לשירה

1. עליוזה שנהר: טעינה ופריקה; 2. הדס עפרת: סף; 3. גבריאלה אלישע: ליל הזמרת; 4. איל מגד: סוף הזכרון; 5. רוני סומק: גולה, חמשתם בהוצאת "מסדה", תשל"ו.

הספריה הקטנה לשירה, של הוצאת "מסדה", היא סדרת קבצים דקיי-גזרה העשויים בטעם גראפי נאה וצנוע ומוקדשת, ברובה, למשוררים צעירים. עורכה של הסדרה הוא המשורר אמיר גלבוש. לפיכך — טעמו-שלון, האישי, ואחריותו כעורך בוודאי עמדו לו בבחירה. ועל בחירה זו ניתן לברך, מכל מקום, לגבי חמישה קבצי-השירה שלפנינו. כולם ראויים היו

בדרך-הטבע, מיצירת אמלגאמה של אֶלמנטים המחוללים העדר-הארמוניה וגודש כבשיר "קיץ הפקר", שרקעו חופשה בצפת. השיר מתחיל בתיאור אידילי שובה-לב, הממחיש אווירת-קיץ חריפה: "...הכל היה הפקר, סמוך לקיץ / כשעליתי במדרגות-האבן השחוקות אל הר-כנען / תקפה אותי דאגה / ברעדת הכפר הבדיוני כמעט / מבעד לאוויר הרוטט. אמרתי בלבי: / הכל עלול להתמוטט לרגלי ההר, סמוך לקיץ" ("דאגה", ע' 20). ואולם, אותה כוליות של ראיית החיים כולם כחומר-גלם לכתובה לירית, כמעט ללא גיפוי, מביאה את המשורר בהמשך לידי התכת אֶלמנטים של אקטואליה בת-חלוף במלוא השיפעה ובמלוא הזרימה הכאז-טית שלהם לתוך השיר, עד כי מתהווה הרגשה שלפנינו מעשה-כלאיים בלתי נעים ובלתי מוצדק מבחינת מהות הטקסט. נדמה, אותה עמדה של "הכל או לא-כלום" כלפי המציאות, היא המור-לידה את הדחיסות היתרה של התמונות ושל הצירופים, דחיסות שהיא לעיתים קרובות מקימה חיץ בין השיר לבין הקורא הניגש אל שירה זו מנקודת-ראות אסתטיסטית בלבד. וזאת, אף שעיך כוחו של יעקב בסר כמשורר הוא דווקא בתמונתיות שלו — אלא שעודף-הדחיסות יוצר, לא-אחת, כעין בארזקיות בלתי רלוואנטית, והיא גם עומדת בסתירה לאופיה הסוציאלי של מרבית כתיבתו של המשורר, עד כי מראה פיוטי אחד חונק לפעמים מראה פיוטי שני. אך מן הדין להטעים כי שירה זו, כיוון שהיא בעלת אופי אוטוביוגרפי במובהק ובמודגש, הרי שהי-מוטיבים המשוררים בה מתפרשים ברובם על רקע הרצף הכללי של היצירה, כלומר — רקע עולמו הכללי של המשורר. רצוני לומר — ריבוי זה של קישוטי-מראות ניתן להבינו (ולא תמיד להצדיקו!) לאור העובדה הכללית, שיוצר אשר נאלץ להתיך מציאות לתוך מציאות עקב נסיבות הגורל שנכפו עליו (עקירה מארץ לארץ) — כאילו מחויב ביריעת-כתיבה כפולה, והוא נהפך בעל-כורחו לדוברן של שתי תקופות, של שתי הוויות. ואם נכונים הדברים באופן כללי, הרי שהם נראים כנכונים ביתר-ייחוד לגבי משורר שעולם כתיבתו סובב על ציר אוטוביוגרפי גלוי. מכאן, שספרו האחרון של יעקב בסר — אין לדון בו בנפרד מכל של-שלת כתיבתו במרוצת חמש-עשרה שנה לערך.

גם שם הספר "דאגה", שלכאורה מצטייר כבעל מהות שונה מרוב שמות ספריו של המחבר, אינו אלא ביטוי לתחושת-יסוד הנקבעת כבר בספרו הראשון "חורף, אלף תשע מאות ארבעים

פעם. ראיתי שמים
בכפות רגליה.

זכרתי עיפון שנקרע לו החוט (עמ' 30).

עפרת הוא משורר מדבר. אמירתיות זו שלו
פעמים שהיא בגוף ראשון ("לפתע אני מקשיב")
ופעמים שהיא מתוחכמת, בגוף שני, כשמלים
רבות, רודפות זו את זו בחוסר מנוחה ובהעדר
אמינות: "שנת אחר הצהריים נופלת אל הלילה
/ ואתה מאבד את עצמך לדעת / את עצמך"
(חזיון בהחלט טראגי, אף שהוא חלומי). ותיכף
לאחר מכן: "אתה מפריע את מנוחתך" (הטרא-
גדיה נמוגה לפתע). ואו: "אתה פתוח כחלון,
מיילל כחתול מיוחם..." (מה קרה, איפוא?)

וחוסר האמינות שברצף המקרים החוויות-
הדימויים גופל על הקורא באחת. הבה נראה
מה קורה בשיר אחד בלבד, איזה גודש מעיף:
1. הגוף הלוכש שמלה מוחק את הדרך. 2. אתה
אינך יודע אם לעלות או לרדת. 3. שנת אחר
הצהריים נופלת אל הלילה. 4. ואז אתה (כבר)
מאבד את עצמך, מוטל על המיטה כספר קרוי-
דפים. 5. אחרי אותה התאבדות — אתה מפריע
לעצמך. 6. אתה פתוח כחלון. 7. מיילל כחתול
מיוחם. 8. נחבט בחוסר-זהירות. 9. העבים חול-
מים אותך. 10. אתה פוחד לרדת במטר הכבד.
11. פוחד להימדד (מי המודד?). 12. בארגנק
רחמים מקופלים כשטרות גדולים...

אף שמדובר בחלום סוריאליסטי — כור-
המצרף של השיר אינו מעכל את הרצף הזורם
ונותר כעדר אסוציאציות חסרות-שחר, כשהאני-
השירי מגוחך וסאראקאסטי כאחד, דבר שבוודאי
לא אליו נתכוון הכותב.

"ה'מיוזג' הזה של קריאת שירה, ההיות-בתוך-
השירים וגוף — חוזר אצל הדס עפרת. אם
בשיר הקודם (אותו פירקתי לגורמים, ובאמת
לא מתוך רצון ל"הרסו", אלא מתוך נכונות
פתחה לבדקו) מצאתי "במקום הזה, בשורות...
הגוף לבוש שמלה", הנה בשיר אחר (לפי סדרו
השני ב"פוגה") שוב מדובר בכתיבה ובנוף,
כשגוסף עליהם מושא הכתיבה, האהובה. כאן,
שוב האמירה מתוחכמת, מעייפת בגדישותה:
"אני עם בלעדייך / בונה אותך ממלים חסרות
כמו מקדש שאין לו חלונות בונה / אותך מעלי
כותרות סגורים להבדיל מאלה שלא נפתחו /
עדיין בונה אותך מצמרות ריטים נמות ככדי-
דות ההרים..." וכו' — ואותה "בנייה" של הכו-
תב הולכת ונהרסת, או נכון יותר, הולכת ו"הור-
סת" את הקורא בתכיפותה, בהעדר הבהירות
שלה, בגודשה — וחבל, כי תמיד מצוי איזה
"גרעין" יפה בתוך שיר דברני ומעיף כזה:

לבוא בדפוס, למרות שיש בהם הבדלי רמות.
מכאן ברור, שאי-אפשר לדון בהם כבמקשה
אחת, אף כי ניתן, פה ושם, לערוך "השוואות".
אגיד, איפוא, מה שקרוב ללבי, ומטעמי
שלי — בלא להתגדר בניתוחים מעמיקים של
סמאנטיקה ותמאטיקה וכדומה, אלא אך ורק במה
ש"נגע". מלים. שירים. יותר מכך — חווייתיות.
ובכן, שניים קודם לכל. "גולה", קובץ שיריו
הראשון, הצנוע מאוד מבחינת כמותו של רחי
סומק (23 שירים בלבד); הספר סוף הזכרון
מאת איל מגד, שהוא קובץ שיריו השלישי של
משורר צעיר זה. קדמו לו "פארק עדן" (1972)
ו"קצה" (1975).

נבריאלה אלישע, אף היא משוררת טובה,
אלא שהמיסטיציזם שלה, הקטיעות, החוויה שיש
בה מראות כפולים (למשל: התחלפות זכר
בנקבה: "הולכת חוזרת הולך חוזר") והעדר
אפשרות לבחון או "להתחמם" ברצף אסוציא-
טיבי (כמו בשיר "לא השתדלתי לסרק את
עצמי") — משאירה אותי כ"קורא חם", כ"קורא
מייד" — מרוחק יותר, מעריך — ואינו יכול
לגעת. אך עוד אחזור לשיריה.

שונים במהותם הם הקבצים "שעינה ופריקה"
מאת עליזה שנהר ו"סוף" מאת הדס עפרת.
אצל עליזה שנהר — הנסיון הכן להבין דמו-
יות-קדם במלוא השלכותיהן, נאמר, לגבי תקו-
פתנו, במדור הראשון של ספרה, הופך להיות,
לפעמים, מטען אקוטי קריי, "עשוי" במקצת
("ספרים ישנים") או ארכאי ואפילו מרגיז בל-
שונה ("הגבוהה") — בו בזמן ששירים אחרים
בקובץ שיריה הם כה לא אחידים ברמתם, עד
שקשה לי להבין כיצד הם "מתגוררים" בכפיפה
אחת. בצד שורות כנות ופשוטות, אף כי לא
מקוריות כל-כך כמו: "עצמחתך כל-כך אצית /
בתוך דמי המהדהד, אפשר למצוא את החיספוס,
את התייחסות המלאכותי של "רגבי העפר הרדי-
נו / מוצעים לדייר החדש / בפיצוח קצוב".
ועם זאת, ברור שהיא משוררת שיש לה מה
לומר אישית, ייחודית, מתוך רכות ונועם, ודי
אם אציין שירים כמו "יקצה" או "רעד".

★

אני אוהב שירים רבים של הדס עפרת — וככל
שהם סיפוריים פחות, נדמה שהם מגובשים יותר.
ככל שהינם ישירים וקצרים יותר, או תמציי-
תיים יותר, הם משאירים בלבי את חותמם
הפתאומי, כגון השיר הקצר והיפה שכל-ככולו
שלוש שורות בלבד (אמנם, מהווה הוא סיומה
של "פוגה אלייך", אך יכול לעמוד היטב בפני
עצמו):

עדיין בונה אותך מצמרות ריסיס נמות...
אגד-מלים כה עדין, כה מספק ו"גרעינים"
יפים כאלה מפוזרים אצל עפרת בכמה וכמה
שירים, ה"עוסקים" בדרך-כלל, ב...שירים.
לעתים רחוקות, באמצע
ספר שירים, אתה שומע
צעקה.

או :

אני כותב עלייך, בדרך שאני מדבר בה
אל עצמי. בדרך שאיני נענה.

✱

האין עושים עוול למשורר בכך שאוגדים את
ספרו, ויהיה הצנום שבצנומים, באגד אחד עם
ספרים אחרים שבמקרה, ואפילו לא במקרה
הופיע באותה עת, באותה סדרה ובאותה מת-
כונת ?

אפשר שכן. אלא מטבע הדברים הוא, שלעתים
ההשוואה, או ההפרדה, מפרה את הסוקר ומבי-
אה אותו למציאת גילויים נוספים, שלולא היא
אולי לא היו באים לנגד עיניו.

הצדקה-מעט, אבל חשובה, לפחות לכותב
שורות אלו, השמח על כל גילוי יפה, של צד,
של ייחוד, אצל משוררים צעירים.

אחזור מעט אל גבריאלה אלישע. בדרכה השי-
רית, העכשווית, היא פוסעת בדרך הפוכה לחלו-
טין מזו של רוני סומק ואייל מגד, הגם ששלוש-
תם, דומני, בני אותו גיל, גם החלו לפרסם
משיריהם כמעט באותו זמן.

בשיריה היא "פוסעת" מן המופשט — והחוצה,
כלומר : בתוך החלום, החוויה הפנימית, "האר-
צות הגדולות האלה של נפש הנוסעים" —
מצויה הריאליות שלה, האותנטיות שלה. פעמים,
היא אומרת זאת בשיא העדינות, ביופי בלתי-
מצוי, המביא את הקורא לכדי התרגשות :

אפלה רכה היתה בשבילי עומק
הייתי חושבת זה יום דק

נפשי תועה את נפשה

אל הנופלים בחלומותי
אוולד כעובר

פעמים, בדברה על אותה "זמרת" (שהיא,
בלי-ספק, השתקפות רצונותיה של המשוררת
עצמה) עם הצורה הזו של "וכו", אני שומע
הד של דליה הרץ או של יונה וולך — ופתאום
האני-השירי מיטשטש.

ופעמים, אם אוכל להתבטא במלים ציוריות
יותר, היא משאירה על שולחני את התרג-
שותה — והולכת פתאום. משהו נוצר. יפה.

נוגע — ז,הופ" — נעלם לו עם שיר אחר,
"עשוי" יותר, "מכאני" יותר.

טוב לקרוא שורות מעין אלו :

זה הבית שפתי רחמים

אבוא בפתחי דלתות הלילה

לא אובה לגעת

עצב הלילה הזה

ודלתות לא נעולות...

או :

מין צלילות ששוברת את הגוף

מחלה דמויית פרחים

זלא טוב לי בקריאת שורות "וולכיות" כאלו :

אין איפה לשנות הרגע

מישהי נתנה לה נעליים חדשות

פתאום שמתי לב שיש לה יופי חדש

איזה מרחק משפתי הרחמים אל הנעליים

החדשות ? !

✱

בספרו "סוף הזכרון", ספרו השלישי של איל
מגד, מגיע המשורר הצעיר למיצוי מצוין של
שירי הזכרון. "סוף הזכרון" הוא ספר "שירי
מסע אחד", כשהלשון הפשוטה, היומיומית,
הרצופה עצמים וחפצים הנקרים בדרך, אנשים,
זכרי פגישות, מעצבת תמונות-מצב שלמות, מגו-
בשות, אישיות מאוד בעצם צירוף האמירות,
הסיפורים הקטנים ו"ספירות המלאי".

כבר-כבר בהתחלה : מלים פשוטות ומקסימות.
כאילו ברורות מאליהן. כאילו ואמרת : נו טוב,
או מה ? אך עצם היותן כתובות בשיר, הן
נטענות בקסם מידי :

יש נגיעה מופלאה בין שני דברים...

שובל צל עדין נמתח

בנקודת המפגש...

יש בשירי מסע אלה קשר טבעי לארץ-ישראל,
להיות (ה' בחטף-סגול), יש בהם כמיהה אמי-
תית, סנטימנטאליות של נעורים — המתכסה
איכשהו, כאילו בכוונה, במסך דק של הומור
ושל סארקאזם.

שמעתי רשרוש של מכתב במעטפתו

אנגלי על הקו אולי

לא אוכל לשאתו

ואיקץ והנה לא מכתב

רשרוש נייר עתון

בפח אשפה (עמ' 6).

התמונה היא שלמה ומגובשת — והמלים
הישירות, הפשוטות (חוצן מן המלה התריגה
"ואיקץ") מציירות מצב עז של ציפיה.

אמרת שיש בשירי המסע האלה קשר לארץ-

ישראל, הגם שארץ-ישראל אינה מצוינת בהם. מגד כותב על אירלנד. על דגלירי שבאירלנד. על נופים (ומעשים) רחוקים. אך, דומה, שתמיד מצוי המרחק הביתי, כאילו מאחורי בבות העיניים.

בדגלירי הם מתרחצים עירומים. המשורר פתר את החידה. המים הם חמים, מימי הגולף. ומכאן :

...הופך את

האטלנטיק לים
התיכון. את האירים
ליהודים...

או, השורות היפות והפשטות :

חשבתי נחמות אנחנו מחפשים באירופה
מאז בעצבות רבה

ולא ידעתי שאת ספרי אחר הצהריים ההם
עם פרוטות עבות של לחם וריבה.

פרוסות הלחם והריבה, השייכות, כמובן, כל-
כך כל-כך לבית.

שלא לדבר על השורות המסיימות את השיר
"בודפשט 75" — אך סיומת זו בודדאי שאינה
שייכת לכאן. ארץ-ישראל, המולדת (כמה שזה
נשמע ציוני ! ו"מרגיז" !) שייכת לשיר "געגו-
עים", לשיר "מעבר", לשיר היפה מאוד בתמ-
צותו "פוליטיקה".

איל מגד, משורר צעיר ועשוי. הוא כותב
במלים עכשוויות. לא מגופחות. לא מליציות.
מלים צבעוניות ובלא סלנג. מלים חמות היוצ-
רות סיטואציה עשירה של ערגה :

לילה חשוך במונית מחיפה לתל-אביב ואני
חשוך בנים משורר יפה מראות שראה
בלי הכרה ראשית ברירה.

ולמרות הכל, עם כל נסיונות ההתחמקות,
הוא צעיר ורומאנטי (עם לא מעט "שגיאות"),
המזכיר לי בציורי מסעותיו ספר אחד שאהבתי
מאוד בנוערי, "מכתבים מנסיעה מדומה" של
לאה גולדברג.

רחוקים זה מזה — וקרובים למדי.

✱

קובץ שיריו של רוני סומק "גולה" — הוא
הקובץ הדק ביותר (כפי שציינתי בראשית
הרשימה : 23 שירים בלבד), ואפשר, שיחד עם
ספרו של איל מגד — אהבתי ביותר.

פשטות וקסם. מלים (שוב, הלשון ! איזה שוני !
אפילו מן הלשון הישירה של משוררי שנות
החמישים) המוותרות על נוכחות כמלים יחיי-
דות, מלים רחוקות מחגיגות, מלים שאולי אין
בהן עושר עצום, צבע ניואנסי — מלים שאינן
"קובעות", אומרות את עצמן בצורה ישירה

ומהותית כל-כך :

עכשיו הכל פתאום כמו בשיר ילדים
למלים יש צורה של צעצוע
לשורות של מגרש משחקים,
האצבעות שלי שחיפשו בגופה את החלקים
היפים

מקופלות עכשיו בבושה עמוק עמוק בכיסים.
לא שברו את הכלים
אבל גם לא משחקים

עכשיו הכל פתאום כמו בשיר ילדים
שיר שלם ופשוט זה, האומר כולו תום,
ביישנות, היסוס, רומאנטיקה — הוא היפה
ביותר בקובץ הקטן של רוני סומק. שיר "סגור"
שאינו נזקק לפירושים, ל"פירוק". שיר שכולו
העדר לוגיקה — אך כולו חוויית-נעורים.

ובדומה לו שיר אחר, ארוך, המורכב מ-6
פרקים קצרים, הוא "סולו עראק", מעין פואמה
קצרצרה של תחושות נער, המצוי בכלא או
במוסד סגור — עשויה, שוב, מלות-דיבור שבי-
הצטרפן מצייירות חוויה כנה נפשית-פיזית,
"מעבירות" תמונות של מצב-רוח : חוזק ומצו-
קה, תשוקה וגעגועים.

פשטות הכתיבה שבי"סולו עראק" מביאה את
הכותב לאותה כנות של אומץ האמירה, ליופי
הבלתי-אמצעי שבכנות השירית, האניית (מלשון
אני) כל-כך :

...ובחלון היה היס של הרצליה

מרוח ב"ולווטה"

מתעורר בחוף על דונם של שדיים

קיץ

אחר

קיץ.

או :

מתחת לבטון

בלילה

עשה אהבה.

כל גופו היה בסוף אצבעותיו

כתם סמיך מתחת לשמיכה

רוני סומק כותב הרבה "עכשיו". אין זו
עניית. אין זה תיחום או הגדרה — כי זו מהות.
עכשיו הוא כותב על עכשיו. מעניין מאוד לר-
אות מה יכתוב פעם על "פעם".

ברור, השירים שלו אינם נקיים מ"החטאות"
קטנות של נסיון להעברת "ידע" (מאוד אינני
אוהב שורה כמו : "הוא ממולל אנ-פס של ונוס
באצבעות מיוחמות"). יש בשירים גם ארוטיזם-
שירי שאינו בשל בביטוי — אך הוא משורר
המצליח לרתק אותך, להביא אליך עולם אישי
טעון חויות-אמת ומתח.